

Anne Baba Tutumları ve Kardeş Sırasının Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışlarının Gelişimine Etkisi¹

*

Mehmet Taki Yılmaz* - Şahin Kesici**

Öz

Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları (Self-Compassion) ile anne baba tutumları arasındaki ilişki araştırmanın ana amacıdır. Bu makalede, üniversite öğrencilerinin anne baba tutumları, öz-anlayış gelişimleri ve kardeşlerin doğum sırası (ilk, ortanca, sonuncu) değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunup bulunmadığı ortaya koymaktır. Araştırmanın verileri, nicel veri toplama yöntemlerinden anket yöntemi ile toplanmıştır. Değişkenler arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığını belirlemek amacıyla t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey tekniğinden yararlanılmış ve aynı zamanda farklılaşmanın belirginleşmediği durumlarda da çoklu karşılaştırma testlerinden LSD testi analizi yapılmıştır. En son Öz-anlayış puanları ile Anne Baba Tutumları puanları arasındaki ilişkinin miktarı ve yönünü belirlemek amacıyla korelasyon uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; (1) Demokratik anne baba tutumu ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı ve pozitif; koruyucu ve otoriter anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. (2) Demokratik ve koruyucu olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin kardeş doğum sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bulgulara göre ilk çocukların ortanca ve son çocuklara göre anne baba tutumlarını demokratik; sonuncu çocukların da ortanca çocuklara göre anne baba tutumlarını koruyucu algıladıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tutum, Anne Baba Tutumları, Öz-Anlayış, Çocuk Doğum Sırası.

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında yapılan "Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları (Self-Compassion) İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır.

* Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-Posta: mtyilmaz@sinop.edu.tr

** Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, E-Posta: sahinkesici@konya.edu.tr

The Effect of Perceived Parental Attitudes and Birth Order of University Students on the Development of Their Self-Compassion

*

Abstract

The main purpose of the study was to examine the relationship between the self-compassion level of university students and their parents' parental attitudes. In the present study, it was aimed to find out whether there were significant differences between the university students' self-compassion development, their parents' attitude and their birth order (first, middle or last born). The data of the study was collected through survey method through a quantitative research understanding. T-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were conducted to determine whether there were significant differences between variables. Moreover, Tukey method was conducted to identify the source of the difference; and LSD test analysis, from multiple comparison tests, was carried out in order to clarify the results when the differences were not clear and distinct. Finally, correlation analyses were performed to understand the relationship and its direction between self-compassion scores of university students and their parents' parental attitudes scores. The results showed that; (1) there was a significant and positive relationship between democratic parental attitudes and self-compassion level of university students; while there was a significant and negative relationship between authoritarian and helicopter parental attitudes and self-compassion level of university students. (2) There was a significant relationship between the perceived helicopter and democratic parental attitudes and birth order (first, middle or last born) of university students. Moreover the results demonstrated that, first born children's perceived parental attitude was democratic in comparison to middle and last born children; while last born children's perceived parental attitude was helicopter in comparison to middle born children.

Key Words: Attitude, Parental Attitudes, Self-compassion, Birth order

Giriş

Üniversite gençliği birçok açıdan ergenliğin son dönemidir. Bu dönem yetişkin özelliklerinin ve rollerinin ortaya çıkmaya başladığı dinamik bir dönem ifade etmektedir. Ergenin biyolojik olarak olgunlaştığı, kişilik olarak kendisini tanımlayabildiği, kendisine toplumda bir yer edinmeye başladığı ve mesleki anlamda mesleğe hazırlık aşamasında olduğu bir dönemdir. Kısaca üniversite dönemi karmaşaların, belirsizliklerin ortadan kalkmaya, biyolojik, toplumsal, kişilik ve mesleki açısından bulanıklığın netleşmeye başladığı dönem ifade etmektedir.

Ergenliği çocukların yetişkin rollerine hazırlandığı bir geçiş dönemi olarak görmek gerekir. Ergenliği belirli bir başlangıca ve belirli bir bitişe sahip olarak görmek yerine, dönemi olgunlaşmamışlıktan olgunluğa – biyolojik, psikolojik, toplumsal ve ekonomik bir dizi geçişten oluşan bir dönem olarak düşünmek daha anlamlıdır (Steinberg, 2007).

Bu geçiş bir dizge olarak bebeklikten çocukluğa, çocukluktan ergenliğe, ergenlikten yetişkinliğe doğru gerçekleşmektedir. Bireylerin öz-yeterliliği, öz-güveni ve öz-anlayışları bu gelişim dizgesi ve içinde buldukları toplumsal ilişkiler içinde anlam bulmakta ve gelişmektedir. Neff, (2003)'e göre öz-anlayış ile ilgili gelişimsel literatür, potansiyel yaş-grup farklılıkları açısından çok net bir varsayım sunmaktadır: ergenlik, hayatta öz-anlayış oranının en düşük olduğu dönemdir (Sümer, 2008).

Ergenler toplumsal bir yapı ve toplumsal ilişkiler içerisinde kendisini tanımlama ve konumlandırma çabası içindedirler. Psikolojik ihtiyaçlar bu konumlanmada etkili olmaktadır. Şahin (2002) yaptığı araştırmada, öğrencilerin toplumsal yapı içinde özellikle sebat, başatlık, uyarlık, kendini suçlama ve özerklik gibi psikolojik ihtiyaçları onların mantıklı karar verme stratejilerini; ayrıca bağımsız karar verme stratejileri de öğrencilerin özerklik, uyarlık ve sebat gibi psikolojik ihtiyaçlarını etkilediğini ortaya koymuştur.

Birey diğer insanları nasıl algılıyor ve bu algısı onlarla olan ilişkisini belirliyorsa, aynı şekilde bireyin kendi benliğini algılama ya da tanımlama biçimi kendisiyle olan ilişkisini belirler. Bireyin kendisiyle ilişkisini, kendisine karşı davranışlarını belirleyen benliğini algılama biçimi, aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkilerinin yönünü de belirlemektedir. Bire-

yin hem kendisiyle hem de diğer insanlarla ilişkilerinin yönünün belirleyicisi olan benlik kavramı, bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevre tarafından oluşturulmaktadır.

Kesici'ye (2007) göre öz-değerlendirme açısından ergenin çevresiyle ilişkileri büyük önem taşımaktadır. Çevre benlik kavramının gelişiminde belirleyici faktördür. Ergenlik, benlik kavramı, benlik saygısı ve kimlik gelişiminin başlangıcıdır.

Birçok araştırmacı kişinin kendini kabulü ile başkalarının onu kabulü arasındaki ilişkiyi araştırırken, bir kısım kişilik kuramcısı da bireyin kendini kabul düzeyinin ya da kendi kişiliğine karşı geliştirdiği tutumların anababalar, öğretmenler, arkadaşlar vb. gibi “*onun için önemli olan diğer kişiler*”den etkilenerek kazanıldığını iddia etmektedirler. Buna göre kişi kendini, bu önemli gördüğü diğer kişilerin tanımladığı ve değerlendirdiği gibi tanımlayıp değerlendirecektir (Güneysu ve Bilir, 1991).

Ergenin, başkalarına göre kendisini tanımlama ve değerlendirmesi aynı zamanda karar verme sürecini de etkilemektedir. Kesici vd. (2008) yaptıkları araştırma, aile ile çocuk arasında beklenti ve ihtiyaç farklılığı, çocuktaki karar sürecini soruna dönüştürebileceğini; özellikle otoriter anne baba tutumunun çocuğun kendi kişisel özelliklerini tanımada büyük bir engelleyici faktör olabileceğini ortaya koymuştur.

İnsanların kişilik ve davranış gelişimlerinde çevresel etkenler oldukça önemli bir yere sahiptir. Kişilik gelişiminin temel kaynağı ise ailedir. Çocuğun temel kişilik gelişiminde ilk yıllar temel teşkil eder. Çevresel etken olarak anne baba tutumları ilk dönemlerden başlayarak çocuğun kişilik gelişimini, olayları, çevresini ve kendisini nasıl algılayacağını ve yorumlayacağını etkiler. Bu etkide öğretmen de önemli bir yere sahiptir.

Gençlerin ailede kazandığı demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur aileden sonra okulda öğretmendir. Eğitim sisteminin başarısı temelde sistemi işleyip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer personelin niteliklerine bağlıdır. Bu nedenle hem görevi hem de toplumdaki yeri bakımından öğretmen demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan, anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu hizmetler yapmaya, durumu en uygun kişidir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996).

Kesici'ye (2007) göre ebeveynlerin tutumları ve öğretmenlerin yanı sıra okuldaki rehberlik hizmeti de ergenin karar sürecinde, kişisel / sosyal gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Ergen Kimdir?

Ergenlik sosyolojik anlamda (Sieg, 1971) "insanda, bireyin yetişkine özgü alışkanlıklarının kendisine verilmediğini hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin tüm gücü ve toplumsal konumu toplum tarafından bireye verildiği zaman sona eren gelişim dönemi...", (Akt. Onur, 1998) olarak tanımlanabilir.

Erken ergenlikte olan yalnızca biyolojik değişimleri değil, erinliğin ergenlerin psikososyal gelişim ve toplumsal ilişkileri üzerindeki etkilerini de tanımlamaktadır. Erinlik genç insanın ve çevresindekilerin uyumunu gerektirir. Örneğin ergenin benlik imgesi fiziksel görünüşte beliren değişikliklerle geçici olarak tehdit edilebilir. Beden değişimleri, yüz değişimleri ve beklendiği üzere ergenin kendi hakkındaki duygularını değiştirir (Steinberg, (2007).

Fiziksel görünümün yanı sıra, Bozgeyikli (2007) yaptığı araştırmada, ergenin farklı cinsten arkadaşının olup olmamasına göre kişiler arası ilişkide farkındalık düzeyi ile ilişkide kaygı boyutunda belirgin bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur.

Ergen bu dönemde kendisini yoğun olarak değerlendirirken ayrıca birçok da karmaşa yaşamaktadır. Bu karmaşa beraberinde belirsizliği de getirmektedir. Ergen, uzun vadede kim olduğu ve ne olacağı; kısa vadede karşılaştığı güncel (ders çalışma, ebeveynlerle çatışma, dikkat eksikliği, içe kapanma, çatışmaları çözme, karşı cins ilişkiler, sınav kaygısı vb.) sorularına yanıt aramaktadır.

Kesici (2008) bu konuya ilişkin ebeveyn görüşlerine göre 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin rehberlik ve danışma ihtiyaçlarını araştırmıştır. Araştırmaya göre ebeveynler çocuklarının motivasyon eksikliği; sınav kaygısı; derslere ilgisizlik; dikkat dağınıklığı; boş zaman; sosyal beceri; içe dönüklük; anlaşmazlık çözme; duygusal dalgalanma; otoriter davranma gibi sorunlarda çocuklarının rehberlik ve danışmaya ihtiyaçları olduklarını ortaya koymuştur.

Anlayış

Anlayış, “Bir toplum veya topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi, zihniyet, mantalite. Hoş görme, hâlden anlama (www.tdk.gov.tr.)” olarak tanımlanmaktadır. Biraz daha ayrıntılı tanımlanacak olursa anlayış, “diğerlerinin ızdıraplarına duyarlı olmayı, diğerlerinin acılarının farkında olmayı, bu ızdırap ve acılardan bağlantısız olmamayı ve sakınmamayı, diğerlerine şefkatli olmayı, diğerlerinin ortaya çıkan ızdıraplarını hafifletme arzusunu ve başarısız olan veya yanlış yapan kimseleri yargılamadan anlamayı içerir (Deniz, Kesici ve Sümer, 2008).”

Karşıdakini yargılamadan anlama tutumu insani değerlere sahiplik derecesiyle ilgilidir. Bozgeyikli (2010) araştırmasında insani değerler (sorumluluk, dostluk, huzurlu, saygı, hoşgörü ve dürüstlük) ve psikolojik ihtiyaçları (yeterlik ve özerklik) arasındaki anlamlı bir ilişki düzeyi tespit etmiştir. Ona göre bireylerin bazı temel ihtiyaçlarının karşılanması onun varlığını geliştirmesi ve sürdürmesi için gereklidir.

Öz-Anlayış

İnsanlar günlük ilişkilerinde başkalarına karşı gösterdikleri davranış, tutum ve anlayışları kendilerine karşı da göstermektedirler. Başkalarının karşılaştığı sorunlara ve yaşadıklarına karşı hoşgörülü, esnek, katı, gerçekçi, abartılı, sabırlı, sabırsız, duyarlı, duyarsız, acımasız, anlayışlı, anlayışsız, merhametli, merhametsiz davranan insan; aynı şekilde kendisiyle olan ilişkisinde de (kendisine karşı da) bu türden davranışları sergilemektedir.

Bireyler yaşamın belirli dönemlerinde acı, üzüntü, tükenmişlik ve başarısızlık gibi olumsuz duyguları yaşarlar. Bireyin bu olumsuz duygularla başa çıkabilmesi için, kendilerini rahatlatmaları, sakinleştirmeleri ve en önemlisi de kendilerine zarar vermeden bu negatif duygulardan kurtulmaları gerekmektedir. Bireyleri bu olumsuz duygulardan kurtaran ve hayatlarını daha yaşanılabilir ve daha anlaşılabilir hale getirmek için onların öz-anlayışları (Self-Compassion) geliştirilmelidir (Deniz, Şahin ve Sümer 2008).

Öz-anlayış kavramının içeriğini anlayış (compassion) kavramı oluşturmaktadır. Çünkü anlayış, diğerlerinin ızdıraplarına duyarlı olmayı, diğerlerinin acılarının farkında olmayı, bu ızdırap ve acılardan bağlantısız olmamayı ve sakınmamayı, diğerlerine şefkatli olmayı, diğerlerinin ortaya çıkan ızdıraplarını hafifletme arzusunu ve başarısız olan veya yanlış yapan kimseleri yargılamadan anlamayı içerir (Deniz, Şahin ve Sümer 2008).

Goleman (1998)'a göre "duygusal açıdan sağlıklı bebekler bakıcılarının kendilerini yatıştırma tarzlarını kendilerine aynen uygulamayı öğrenirler." Yani insanlar bir sorunla, zorlukla karşılaştıklarında zorluğun üstesinden gelme ve zorluklar karşısında kendisine nasıl davranış (öz-anlayış) biçimi, bebeklikten ergenliğe yakın çevrenin anlayışı, tutumu ile şekillenmektedir.

Öz-anlayış acı veren ya da hata yapılan durumlarda kişinin kendisine karşı anlayışlı davranmasını yanında, daha caydırıcı durumlarda da olabilmelidir. Bir kişinin öz-anlayışlı olması demek, o kişinin imkanı olduğunda öncelikle acı verecek durumlardan kendini koruması, önlem alması demektir. Dolayısıyla, öz-anlayış insanın iyi durumda olmasını sağlayacak önleyici davranışların arttırılmasına öncelik vermelidir (Neff, 2003; Akt: Sümer, 2008).

Tutum

G.W.Allport (1935)'a göre tutum "yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu (Freedman, Sears ve Carlsmith. Çev: Dönmez, 2003)" olarak tanımlanmaktadır.

Tutum; olumsuzdan olumluya uzanan bir süreklilik çizgisi üzerinde bir nesne, kişi ve olayla ilgili bir değerlendirmeyi içerir ve bizi o nesne, kişi ve olay karşısında belli bir şekilde davranmaya yatkın hale getirir (Plotnik, 2009).

Baron ve Byrne'a göre (1977), tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri, ülkenin diğer yörelerini ya da nesnelere konu edinir (Akt: Cüceloğlu, 1991). Bir başka tanıma (Smith, 1968) göre ise tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve

davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Akt: Kağıtçıbaşı, 1988).

Anne Baba Tutumları

Ana baba tutumlarının çocuklar açısından sonuçları gelişim psikolojisinin 1950'lerdeki popüler alanı olan toplumsallaşmanın önemli konusuydu. Her ne kadar zaman içinde toplumsallaşma popüleritesini yitirmişse de, ana baba tutum ve davranışları ve bunların önemli doğurgularından olan, aile ortamının çocuklar üzerindeki etkisi konusu güncelliğini korumuştur (Hortaçsu, 2003).

Baumrind (1975)'e göre her ana-babanın kendi biricik üslubu olmakla birlikte, üç tipin ailelerin çoğunluğunu kapsadığı görülmektedir. Bunlar bir uçta yetkinci (authoritarian), öbür uçta izin verici (permissive), ortada demokratik olmak üzere sıralanır. Ama bu genel eğilimlerin içinde de büyük bir çeşitlilik görülebilir (Akt: Gander ve Gardiner, 1998).

Baskıcı-Otoriter Tutum

Maccobi ve Martin (1983)'in yetkeci olarak tanımladıkları otoriter anababalar itaate çok değer verirler. Cezalandırmaya dayalı, katı ve zorlayıcı disiplin önlemlerini tercih etme eğilimindedirler. Sözlü iletişim yetkeci ev ortamlarında yaygın değildir, çünkü bu tip anababaların esas inancına göre çocuk konulan standartlara ve kurallara soru sormaksızın uymalıdır. Yetkeci anababalar bağımsız davranışları cesaretlendirmekten ziyade çocuğun özerkliğini kısıtlamaya yönelirler (Steinberg, 2007).

Yetkeci ailelerde anababalar -onlara inanılır, itaat edilir, saygı gösterilir- kuralları koyar, diğerlerinin de buna uyması beklenir. Kurallara aykırı davranışlar sert bir disiplinle karşılaşır. Bu üslup alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde buna daha sıklıkla rastlanır (Gander ve Gardiner, 1998). Çocuğun özerk davranışlarının kısıtlandığı ve tek yönlendiricinin kendilerinin olduğu otoriter anababa tutumunda öz-güven ve öz-saygı düşe-

cektir. Bozgeyikli'ye (2008) göre olumsuz çevresel geri bildirimler sonucunda bireyin benlik algısı düşük olduğunda, kendine güven ve öz-saygısının da düşük olacağını vurgulamıştır.

Aşırı Hoşgörülü Tutum:

Aşırı hoşgörülü ana baba çocuğun isteklerini hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin daima kabul eden ana babalardır. Araştırmalara göre bu tutumun sürekliliği de çocuğun gereğinde duygu, istek ve dürtülerini denetleyebilme yeteneğinin gelişimini olumsuz etkiler; vurucu-kırıcı, agresif davranışlarının artmasına yol açar. Bu durum ayrıca aile içinde de çeşitli sorunlar yaratır. Çünkü çocukların devam eden istekleri ve devamlı patlamaları bazen onların da dayanma sınırlarını çok aşar; bu kez çok sert cezalar uygulanır. Aynı evde hem hoşgörülü, hem de çok sert tutumların uygulanması ise büsbütün karmaşalarla devam eder gider (Ekşi, 1990).

Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı koruyucu anne-baba tutumu sık rastlanan bir tutumdur. Ana-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu olarak çocuk, diğer kimselere aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olabilir. Daha çok anne-çocuk ilişkisinde ortaya çıkan bu aşırı koruyuculuğun ardında, annenin duygusal yalnızlığı yatmaktadır (Yavuzer, 2001).

Geçtan (1988)'e göre ise "aşırı koruyucu tutumun altında çocuğa yönelik iticiliğin yarattığı suçluluk duyguları, bilinç düzeyinde, çocuğun hastalanacağı, öleceği ya da kötü alışkanlıklar edineceği korkuları" etkilidir.

Aşırı koruyucu anne-babalar he an çocuklarının başına olumsuz bir durum gelebilir kaygısıyla hareket ederler. Bu kaygı ise hem kendilerini hem de çocuklarının kişilik gelişimini kısıtlar. Terler, üşür, hasta olur kaygısıyla çocuklarının oyun oynamalarını engeller. Ergenlik döneminde çocuklarına aşırı koruyuculuk adına baskı yaparlar. Kısaca çocuklarını hayata hazırlamaz ve hayata hazırlanmalarını de engellemiş olurlar (Tan, (2007).

Mükemmeliyetçi Tutum

Kimi ana-babalar, okulda ve diğer etkinliklerde başarılı olmaları için çocuklarına aşırı yüklenirler. Çocuğun olağanüstü başarı için gerekli yetenekleri varsa ortaya bir sorun çıkmayabilir. Ancak, çoğu kez çocuk, ana-babanın beklentilerini ve isteklerini karşılama gücüne sahip değildir. Gösterdiği çabaya karşın ana-babasının onayını kazanamayan ve onların beklediği kusursuzluğa ulaşamayan çocuk giderek kendi gözünde de değerini yitirir (Geçtan, 1988).

Demokratik (Destekleyici) Tutum

Bu tutumu ebeveyn çocuğuna insan olarak saygı gösterir, onun gelişmesine has, özgün davranışlar göstereceğini bilir ve bu gelişim basamaklarını izler, onlara uygun davranır. Her çocuğun kendine has, biricik ve tek olduğunu kabul eder, onun aile içinde özgür şekilde gelişmesine, yeteneklerini en üst düzeyde açığa çıkarmasına ve “kendini gerçekleştirmesine” izin verir, bunun için yardımlarda bulunur. Çocuğun barınma, beslenme, korunma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanında ona “sevgi” gösterir. Bu sevgi gerçekten karşılıksızdır. Çocuk böyle bir ailede anne-babanın sevgi ve desteğinden yoksun kalmayacağını bilir. Sevgi bir yaptırım aracı olarak kullanılmaz. Çocuğa aile içinde eşit haklar tanınmıştır. Fikirlerini açıkça ifade etmesi desteklenir ve bu konuda cesaretlendirilir. Eşitlikçi ve demokratik tutum gösteren anne-baba çocuklarına karşı daha arkadaşça yaklaşır, onlarla birçok şeyi paylaşırlar, onlara değer verirler ve bunu onlara hissettirirler. Anne-babalar katı kurallar koymak yerine esnek davranmasını da bilirler (Kulaksızoğlu, 2000).

Demokratik tutum, çocukların hem denetlenmesini hem de ilgi ve gereksinmelerine karşı duyarlı davranılmasını amaçlayan bir tutumdur. Uyulması gereken kurallar ve standartlar önceden belirlenir ve çocuklara açıklanır. Çocukların kurallara uymasına yardım edilir; ancak kurallara uyulmadığı zaman da yaptırımlar uygulanır. Anababalar, kendi görüşlerine değer verilmesini istedikleri gibi, onlar da çocuklarının görüşlerine değer verirler. Haklar karşılıklılık temeline dayandırılır. Sorumluluk bilinci yanında çocuğun özerkleşmesi istenir ve desteklenir (Dönmezer, 1999).

Çocuğun Yaşı, Doğum Sırası ve Anne-Baba Tutumları

Gerçekte, aileye her çocuk katıldığında çocuk aileyi değiştirir ve ailenin üyeleri arasındaki ilişkiler de değişir (Gander ve Gardiner, 1998). Ana babalar çocuklarını yetiştirme sırasında kuşkusuz çok büyük tecrübe kazanır, çok şey öğrenirler. Hatta gene araştırmalar gösterir ki, annelerin ilk doğan bebeklerine ve son doğana karşı davranışları genellikle çok farklıdır (Ekşi, 1990).

Ayyıldız, vd. (2005)'e göre ailenin ilk çocuktan beklentileri yüksek olmaktadır. Bu nedenle ilk çocuk daha olgun yetiştirilmekte, ona yetişkinmiş gibi davranılmaktadır. Küçük çocuklara daha az otonomi ve sorumluluk verilmektedir. Anne baba küçük çocuğa karşı hoşgörülü ve kabul eden bir tutum sergilerken, büyük çocuğa daha denetleyici davranmaktadır. Çocuk sayısı arttıkça aile çocuk yetiştirme konusunda daha fazla deneyim kazanmaktadır. Çocuk büyüdükçe kişiliği belirginleşmekte ve ilişkiye daha aktif katılmaktadır. Bu durum annenin tutumlarını etkileyebilmektedir (Akt: Şanlı, 2007).

Anababa-çocuk etkileşiminde çocukların cinsiyetinin ve konumunun çok etkili değişkenler olduğu araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Thoman ve arkadaşları (1972) annelerin daha çok ilk doğan kızlara gülümsediğini ve onlarla konuştuğunu bildirmektedir. Babalar da daha çok ilk doğan erkek çocuklarla konuşmakta ve onlara dokunmaktadırlar (Parke ve Sawin, 1975). Anababalar disiplin açısından genellikle ilk doğanlara daha sık bedensel ceza uygulamaktadırlar ve daha sonra doğanlara uyguladıkları disiplininde daha tutarlı olma eğilimindedirler. Kuşkusuz, bu tutumların bazıları kolay bir iş olmayan anababa olmayı öğrenmenin bir sonucudur (Akt: Gander ve Gardiner, 1998).

Güneysu ve Bilir (1988), yaptıkları bir araştırmaya göre, çok kardeşi olan gençlerde hem anne hem de baba tutumlarının demokratik olmaktan uzaklaştığı ve buna bağlı olarak gençlerin kendini kabul düzeylerinin düştüğü bulunmuştur. Kardeş sayısına göre kendini kabul düzeyine bakıldığında 4 ve fazla sayıda (çok kardeş) kardeşi olan gençlerin kendini kabul düzeyinin ailenin tek veya 2-3 kardeşi olan gençlere göre daha düşük olduğu görülmüştür (Güneysu ve Bilir, 1991).

Falbo'nun (1976) araştırması, ilk doğanların sonra doğanlardan daha iyi toplumsal (kişisel değilse de) uyum sağladıklarını göstermektedir.

Sonrakiler, önce anababaları, daha sonra öğretmenleri tarafından sık sık büyük kardeşleriyle karşılaştırılırlar ve bu da çoğu zaman aşağılık duygusu duymasına neden olur. “Ablan matematikte iyi, sen neden değilsin?” gibi konuşmalar azımsanmayacak kadar sık duyulur (Akt: Gander ve Gardiner, 1998).

Çocukların yaşı ve doğum sırasının yanı sıra anne baba tutumunu etkileyen etkenlerden biri de tek çocuklu olmaktır. Tek çocuğu olan ailelerin (Geçtan, 1988), çocuklarına karşı yaygın olarak aşırı koruyucu, aşırı hoşgörülü tutumlarla yaklaştıkları söylenebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin Öz-Anlayışları (Self-Compassion) ve Anne Baba Tutumlarının kardeş sırası (ilk, ortanca, sonuncu) arasında anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir. Bu değişkenlerden hareketle üniversite öğrencilerinin Öz-Anlayışları (Self-Compassion) ile Anne Baba Tutumları arasındaki ilişkiyi saptamaktır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma genel tarama (survey) modelinin bir alt türü olan “ilişkisel tarama” türünde bir araştırmadır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde olup, buna göre farklı öz-anlayış düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki belirlenmiştir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek yada örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1991). Tarama modelleri, “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu modelde önemli olan, var olanı değiştirmeye kalkmadan gözlemleyebilmektir (Karasar, 1991).” İlişkisel ve nedensel bağlantıları inceleyen (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008)

ilişkisel tarama modelleri ise, “iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 1991)”.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları (Self-Compassion) ile anne baba tutumları puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ve anne baba tutum puan ortalamalarının kardeş sırası (ilk, ortanca, sonuncu) değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığı ilişkisel olarak incelenmiştir.

Katılımcılar

Verilerin toplanmasında ölçekler farklı fakültelerden katılımcılara uygulanarak çeşitlilik sağlanmıştır. Katılımcıların gönüllü katılımlarına özen gösterilmiştir. Verilerin toplanması için ölçeklerin uygulandığı katılımcıların özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı Sayısı	Sınıfı	Temel Özellikleri
245	1. Sınıf	Eğitim Fakültesi Teknik Eğitim Fakültesi Mesleki Eğitim Fakültesi
294	3. Sınıf	Eğitim Fakültesi Teknik Eğitim Fakültesi Mesleki Eğitim Fakültesi
375	Kız	Eğitim Fakültesi Teknik Eğitim Fakültesi Mesleki Eğitim Fakültesi
164	Erkek	Eğitim Fakültesi Teknik Eğitim Fakültesi Mesleki Eğitim Fakültesi

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada Öz-Anlayış Ölçeği (SCS; Self-Compassion Scala) ve Anne Baba Tutumları Ölçeği (ABTÖ) kullanılmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan deneklerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu da katılımcılara verilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veri toplamak amacıyla toplam 541 üniversite öğrencisine Kişisel Bilgi Formu, Öz-anlayış Ölçeği ve Anne Baba Tutumları Ölçeği uygulanmıştır. Bilgi formunda, Öz-anlayış Ölçeğinde ve Anne Baba Tutumları Ölçeğinde boş soru bırakan öğrencilerin anketi değerlendirmeye alınmamıştır. Dolayısıyla araştırma örneklemini toplam 539 öğrenciden oluşmuş ve elde edilen veriler SPSS 10.0 programında analiz edilmiştir. Tüm analizlerde önemlilik düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Üniversite öğrencilerinin Anne Baba Tutum Ölçeği puan ortalamalarının kardeş sırası (ilk, ortanca, sonuncu) değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey tekniğinden yararlanılmış ve aynı zamanda farklılaşmanın belirginleşmediği durumlarda da çoklu karşılaştırma testlerinden LSD testi analizi yapılmıştır. En son üniversite öğrencilerinin Öz-anlayış puanları ile Anne Baba Tutumları puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon uygulanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda denencelere ve araştırmanın ana problemine ilişkin toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 2. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Anne Baba Tutumlarına Ait N, $\bar{X}$ ve Ss Değerleri

Anne Baba Tutumları	Kaçıncı Kardeş	N	$\bar{X}$	Ss
Demokratik	İlk	224	3,91	,763
	Ortanca	247	3,75	,701
	Sonuncu	68	3,59	,777
Koruyucu	İlk	224	2,29	,688
	Ortanca	247	2,18	,615
	Sonuncu	68	2,39	,710
Otoriter	İlk	224	1,96	,761
	Ortanca	247	1,96	,631
	Sonuncu	68	2,11	,699

Tablo 2 incelendiğinde kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin demokratik olarak algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X}$ =3,91), Ortanca kardeş ($\bar{X}$ =3.75) ve Sonuncu kardeş ($\bar{X}$ =3.59) olarak bulunmuştur.

Kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin koruyucu olarak algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X}$ =2.29), Ortanca kardeş ($\bar{X}$ =2.18), Sonuncu kardeş ($\bar{X}$ =2.39) olarak bulunmuştur.

Kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin otoriter olarak algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X}$ =1.96), Ortanca kardeş ($\bar{X}$ =1.96), Sonuncu kardeş ($\bar{X}$ =2.11) olarak bulunmuştur.

Kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Anne Baba Tutumu Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Demokratik	Gruplar Arasında	6,411	2	3,205	5,888	,003
	Gruplar İçinde	291,767	536	,544		P<0,05
	Toplam	298,178	538			Anamlı
Koruyucu	Gruplar Arasında	2,977	2	1,488	3,425	,033
	Gruplar İçinde	232,905	536	,435		P<0,05
	Toplam	235,882	538			Anamlı
Otoriter	Gruplar Arasında	1,232	2	,616	1,271	,281
	Gruplar İçinde	259,911	536	,485		p>0,05
	Toplam	261,144	538			Anlam-sız

Tablo 3'te görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin demokratik (F=3.48) ve koruyucu (F=8.96) olarak algıladıkları anne baba tutumu puanlarının kardeş sırası değişkenine göre (p<0.05) anlamlılık düzeyinde farklılaştığı bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin otoriter (F=3.74) olarak algıladıkları anne baba tutumu puanlarının kardeş sırası değişkenine göre (p<0.05) anlamlılık düzeyinde fark bulunmamıştır.

Demokratik ve koruyucu anne baba tutumlarının kardeş sırası değişkenine göre farklılaşma kaynağını belirlemek için Tukey HSD testi yapılmış ve sonuçlar tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Demokratik ve Koruyucu Anne Baba Tutumu Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	KAÇINCI KAR-DEŞ (I)	KAÇINCI KAR-DEŞ (II)	Ortalama-lar Arası Farkı	Stan-dart Hata	P
Demokratik	İlk	Ortanca	,164*	,068	,042
		Sonuncu	,319*	,102	,005
	Ortanca	Sonuncu	,154	,101	,277
Koruyucu	İlk	Ortanca	,111	,060	,158
		Sonuncu	-,100	,091	,513
	Ortanca	Sonuncu	-,212*	,090	,050

Tablo 4 incelendiğinde kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin demokratik olarak algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X} = 3,91$), Ortanca kardeş ($\bar{X} = 3,75$) ve Sonuncu kardeş ($\bar{X} = 3,59$) arasında ($p < 0,05$) anlamlılık düzeyinde fark bulunmuştur.

Kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin koruyucu olarak algıladıkları anne baba tutumu puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X} = 2,29$), Ortanca kardeş ($\bar{X} = 2,18$), Sonuncu kardeş ($\bar{X} = 2,39$) arasında ($p < 0,05$) anlamlılık düzeyinde fark bulunmuştur.

Tablo 5. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Öz-anlayışlarına Ait N, $\bar{X}$, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Kaçıncı Kardeş	N	$\bar{X}$	Ss
Öz-anlayış	İlk	224	2,99	,318
	Ortanca	246	2,93	,301
	Sonuncu	68	3,02	,283

Tablo 5 incelendiğinde kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X} = 2,99$), Ortanca kardeş ($\bar{X} = 2,93$) ve Sonuncu kardeş ($\bar{X} = 3,02$) olarak bulunmuştur.

Kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Öz-anlayış Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Öz-anlayış	Gruplar Arasında	,585	2	,293	3,121	,045
	Gruplar İçinde	50,170	535	,094		P<0,05
	Toplam	50,755	537			Anlamlı

Tablo 6 incelendiğinde kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puanı (F=3,121) olarak hesaplanmıştır. Buna göre kardeş sırası değişkeni ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında (p<0.05) düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Öz-anlayış puanının kardeş sırası değişkenine göre farklılaşma kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar tablo 6’da verilmiştir.

Tukey testi ile gruplar arasındaki farklılık çıkmadığından, yerine LSD testi yapılmıştır.

Tablo 7. Kardeş Sırası Değişkeni Açısından Üniversite Öğrencilerinin Öz-anlayış Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonuçları

	Kaçıncı Kardeş (I)	Kaçıncı Kardeş (II)	Ortalamalar Arası Farkı	Standart Hata	P
Öz-anlayış	İlk	Ortanca	,05862*	,02828	,039
		Sonuncu	-,02474	,04240	,560
	Ortanca	Sonuncu	-,08336*	,04196	,047

Tablo 7 incelendiğinde kardeş sırası değişkenine göre üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puan ortalamaları ilk kardeş ($\bar{X}$ =2,99) ile ortanca kardeş ($\bar{X}$ =2.93) ve sonuncu kardeş ($\bar{X}$ =3.02) ile ortanca kardeş ($\bar{X}$ =2.93) arasında (p<0.05) anlamlılık düzeyinde fark bulunmuştur.

Tablo 8. Anne- Baba Tutumları ile Öz-anlayış Arasındaki İlişki

DEĞİŞKENLER		DEMOKRATİK	KORUYUCU	OTORİTER
ÖZANPUAN	r	,393**	-,317**	-,372**
	p	,000	,000	,000

**p<0.01

Tablo 8’de görüldüğü gibi anne baba tutumlarının alt boyutları olan demokratik anne baba tutumu ile üniversite öğrencilerinin öz- anlayışları arasında (p<0.01) anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Koruyucu ve otoriter olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında (p<0.01) anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur.

Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

Bu bölümde araştırma örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin anne baba tutumlarına ve öz-anlayışlarına ilişkin değişkenler ve anne baba tutumları ile öz-anlayış arasındaki ilişkiye ait bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmada demokratik ve koruyucu olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bulgulara göre ilk çocukların ortanca ve son çocuklara göre anne baba tutumlarını demokratik; sonuncu çocukların da ortanca çocuklara göre anne baba tutumlarını koruyucu algıladıkları saptanmıştır.

Adler, ailedeki diğer çocukların varlığına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkat çeken ilk kuramcıdır. Adler’e göre, çocuğun diğer kardeşler arasındaki durumu, özellikle dünyaya geliş sırası açısından, kendine özgü bazı sorunları da birlikte getirir (Geçtan, 1993).

Adler yaptığı çalışmalarda çocukların doğu sırasına göre en büyük çocuk, ikinci çocuk ve en küçük çocuğun nasıl etkilendiklerini kesin olmakla birlikte çeşitli özelliklerle ortaya koymuştur. Buna göre:

En büyük çocuk, ilk yıllarda ilgi merkezi ve her türlü destek sağlanırken, yeni gelen kardeşle birden bu durum bozular. Yaşından ve büyük

olmasından dolayı anne baba kendisinden, diğer kardeşlerden beklenenlerden daha fazlasını ister: gücünden ve yeteneğinden dolayı, özellikle yaşamın ilk dönemlerinde kardeşlerinin doğal bir lideri olur. Anne babanın eleştirisi en çok ona yönelir, kendisinden bazen kardeşlerinden de sorumlu olması beklenir. Çocukluk yıllarının bu örüntüsü sonradan bir yaşam biçimine dönüşme eğilimi de gösterir (Geçtan, 1993).

Ailede en çok ilgiyi ve yardımı ilk çocuk görür. Anne babalar ilk çocuklarını kendilerinin bir örneği, temsilcisi gibi yetiştirmek ve böyle görmek isterler. İlk çocuklar başarıya fazlaca güdüldü, hırslı, kurallara uyan, organize yeteneği yüksek çocuklardır (Ülgen ve Fidan (2002). Buna göre organize edici ve kurallara uyma özelliğinden dolayı ilk çocuklar anne babayı demokratik algıladığı söylenebilir.

İkinci çocuk, Kendisinden daha güçlü ve yetenekli büyük kardeş ile kendisinden sonra gelen kardeşin yarattığı ikili sorunlarla baş etmek zorundadır. Çocuk eğitimi konusunda anne baba, çoğu kez ikinci çocuklarına birinci çocuklarına oranla daha ılımlı davranır. Bundan dolayı, ikinci çocuğun otoriteyle fazla sorunu olmaz (Geçtan, 1993).

En küçük çocuk, kendisinden sonra gelen bir kardeş olmadığı için, yarışmak ve annenin ilgisini paylaşmak zorunda kalmaz. En küçük çocuk, bazen ailenin ilgisinin başka yönlere çevrildiği “geç” bir dönemde gelebilir ve “fazlalık” olarak karşılanabilir. Ancak, çoğu kez ailenin oyuncak bebeği olur ve şımartılır. Çevresi onunla “sevimli küçük çocuk” olarak ilgilenir, onların gözünde her zaman çocuk kalır. Bu durum en küçük çocuğun ben-merkezci tutumlar geliştirmesine, kendisinden güçlü ve yetenekli kardeşlerinin varlığından kaynaklanan sürekli bir yetersizlik duygusu yaşamasına neden olabilir (Geçtan, 1993).

Otoriter olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır.

Bulgular incelendiğinde üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre ilk ve sonuncu kardeşlerin öz-anlayışları, ortanca kardeşlere göre yüksektir.

Öz-anlayış kişinin kendi ızdırabına (suffering) açık olması, ondan kaçınmaması, acısını dindirme arzusunu üretmesi ve şefkatle onu iyileştirmesi ve en önemlisi de daha büyük bir deneyim kazanmanın bir parçası

olarak kendi acı, yetersizlik ve başarısızlığını yargılamadan anlaması (Deniz, Şahin ve Sümer, 2008) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkılarak ilk kardeşlerin yaşam sorumluluğunu (sorunları çözme ve organize etme) gelişimin erken döneminde almaları, zorluklar karşısında (büyük rolü gereği) onların üstesinden gelmeye çalışmaları ayrıca, kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri onların öz-anlayışlarını geliştirdiğini söyleyebiliriz.

Araştırma bulgularına göre anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bulgu sonuçlarına göre demokratik anne baba tutumu ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Diğer yandan koruyucu ve otoriter anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre demokratik anne baba tutumu üniversite öğrencilerinin öz-anlayış gelişimlerini olumlu yönde etkilerken, koruyucu ve otoriter anne baba tutumları öğrencilerin öz-anlayış gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

Neff, (2003)'e göre bireylerin öz-anlayış oranlarını hangi ortamların arttırdığı ve hangilerinin azalttığı ilginç bir sorudur. Örneğin, bir çocuğun ilk yıllarındaki yetiştiriliş şekli onun ilerleyen yıllarda anlayışlı, kendini seven, değer veren bir birey olup olmayacağını belirler (Akt: Sümer, 2008).

Neff ve McGehee (2009)'a göre öz-anlayış ile ergenlerin ve de genç yetişkinlerin iyilik hali arasında güçlü bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalar öz-anlayış düzeyi düşük genç ve genç yetişkinlerin kendilerine olumsuz baktıklarını göstermektedir. Genç ve genç yetişkinlerdeki bu kendine olumsuz bakışları yıkıma neden olabilir. Genç ve genç yetişkinlerdeki kendine bakış biçimini doğuran öz-anlayıştır. Genç ve genç yetişkinler arasındaki öz-anlayış farklılığının belirleyicileri de aile içi ilişkiler ve bilişsel faktörlerdir. Sonuçta öz-anlayış, aile içi ilişkilere, bilişsel faktörler ve iyilik halindeki bağlantılara dayanmaktadır (Neff ve McGehee, 2009).

Neff, (2003)'e göre bireylerin öz-anlayış oranlarını hangi ortamların arttırdığı ve hangilerinin azalttığı ilginç bir sorudur. Örneğin, bir çocuğun ilk yıllarındaki yetiştiriliş şekli onun ilerleyen yıllarda anlayışlı, kendini seven, değer veren bir birey olup olmayacağını belirler (Akt: Sümer, 2008). Schafer (1964, 1968) kişinin iç psikik empati tecrübe etme yeteneğinin kişilerin duygularına yeterince dikkat edebilme yeteneği olarak tanımlanmış-

tır, aynı zamanda çocukken çevresinden gelen empatik cevapları içselleştirilmesi ile gelişen bir süreç olduğunu öne sürmüştür. Benzer şekilde, Stolorow, Brandchaft ve Atwood (1987), iç duygu durumlarını tanımak ve dikkat edebilme yeteneğinin çocukların erken yaşlarda onları yetiştirenlerden aldığı empatiyle ilişkili olduğunu iddia etmişlerdir. Bu da, çocukken aileleri ile sıcak ve destekleyici ilişkiler yaşayan, ailelerini anlayışlı ve şefkatli gören çocukların, yetişkin olduklarında da aynı hareketleri sergilediklerini göstermektedir. Ve bunun tam tersi olarak da çok eleştiren ve soğuk tavırlar içinde olan ailelerin (veya daha da kötüsü çocukken fiziksel, cinsel, psikolojik olarak taciz edilenlerin) çocuklarının da fazlaca öz-anlayışsız oldukları görülmektedir (Akt: Sümer, 2008).

Araştırma bulguları üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile anne baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna göre üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile demokratik anne baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın koruyucu ve otoriter anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmada demokratik ve koruyucu olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre ilk çocukların ortanca ve son çocuklara göre anne baba tutumlarını demokratik; sonuncu çocukların da ortanca çocuklara göre anne baba tutumlarını koruyucu algıladıkları saptanmıştır. Otoriter olarak algılanan anne baba tutumları ile üniversite öğrencilerinin kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır.

Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile kardeş sırası (İlk, Ortanca, Sonuncu) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre ilk ve sonuncu kardeşlerin öz-anlayışlarının, ortanca kardeşlere göre yüksek olduğu görülmüştür.

İnsan yaşamı boyunca doğal olarak birçok engellemelerle ve zorluklarla karşılaşmaktadır. Zorluklar karşısında ergenin kendisine nasıl davrandığını tanımlayan kavram “Öz-Anlayış” kavramıdır. Araştırmalar gösteriyor ki, bireylerin kişilik, sosyal ve duygusal gelişimlerinde anne baba tutumları önemli bir yere sahiptir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, gençlerin öz-anlayışları ile anne baba tutumları arasında bir ilişki vardır. Öz-anlayış kavramının gençler üzerindeki ve insan ilişkilerindeki

yeri, oluşumu, geliştirme programları ve felsefesiyle birlikte daha iyi anlaşılmalıdır. Araştırma bulguları doğrultusunda anne – babalara ve araştırmacılara şunlar önerilebilir:

Anne ve Babalara Öneriler

1. Üniversite dönemi gençler için bir yandan geleceği oluşturma çabası iken, diğer yandan mevcut zorlukların üstesinden gelme çabalarının yoğunlaştığı dönemdir. Sorunlar ve zorluklar karşısında anne ve babalar çocuklarını anlamalı ve onlara bu zorlukların üstesinden gelebilecek cesaret ve desteği vermelidirler. Çünkü anne babaların tutumları çocukların daha sonra karşılaşacakları başka zorlukların üstesinden nasıl geleceklerini ve zorluklar karşısında kendilerine nasıl davranacaklarını bu tutumlardan öğrenmektedirler. Bu, çocukların benlik kavramını olumlu yönde geliştirecektir.
2. Çocuklar birçok davranışı model alma yoluyla öğrenirler. Anne babalar kendi karşılaştıkları sorunlara ve zorluklara yaklaşım biçimleri ve zorluklar karşısında kendi kendileriyle ilişkileri çocuklar tarafından gözlemlenir ve taklit edilir. Anne babalar çocuklarının öz-anlayışlarının gelişiminde iyi birer model olabilirler.
3. Araştırma sonuçları göstermektedir ki, demokratik tutum içinde olan anne babaların çocuklarının öz-anlayışları daha yüksek, koruyucu ve otoriter anne baba tutuma sahip anne babaların çocuklarının öz-anlayışlarının ise daha düşük olduğunu göstermektedir. Anne babalar gençlere karşı onları anlamaya ve desteklemeye yönelik demokratik tutumu benimsemelidirler.
4. Anne babaların çocuklarına karşı benimsedikleri tutumlar, çocuklarının öz-anlayışlarını, öz-anlayış da çocukların zorluklar karşısında kendileriyle ilişkilerini belirler. Anne babalar çocuklarının öz-anlayışlarını geliştirmede demokratik tutumlarıyla destek olmalıdırlar.

Öneriler

1. Bireylerin kişilik gelişimlerinde, benlik kavramlarının oluşumunda anne baba tutumlarının etkisi ve önemi her geçen gün daha fazla araştırılmakta ve güncelliğini korumaktadır. Anne

- baba tutumları ve anne baba tutumlarının oluşmasına kaynaklık eden sosyal psikolojik etkenlerin ayrıntılı araştırılmasına ihtiyaç vardır.
2. Batıda 2003 yılında başlayan Öz-anlayışla ilgili araştırmalar ülkemizde oldukça yenidir. Bireylerdeki Öz-anlayışın nasıl yapıldığı ve nasıl geliştiğini, öz-anlayış ile bireyin sosyal ilişkileri, başarı durumu, yaratıcılığı, iş-yaşam doyumu gibi hayatın çeşitli anlarında ortaya çıkan öz-anlayışın etkisi ve olumlu-olumsuz sonuçları ile ilişki kurmak için yeni araştırmaların yapılması gerekmektedir.
  3. Bu araştırma Selçuk Üniversitesi'nde 2008 – 2009 öğretim yılında öğrenim gören değişik fakültelerde okuyan öğrencilerle sınırlıdır. Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ve buna etki eden nedenler ile bunun üniversite öğrencileri üzerine etkilerini değişik üniversitelerle karşılaştırmalı yapmak bizi daha doğru bilgilere ulaştıracaktır.
  4. Gilbert & Irons, (2005) kendilerini sürekli olarak acımasızca eleştiren bireyler için, Compassionate Mind Training (CMT) adı verilen bir öz-anlayış tabanlı terapötik yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım; hastaların rahatlaması, yeniden güven kazanması ve kendi hatalarına karşı anlayış geliştirmelerini içeren bir yaklaşımdır (Akt: Sümer, 2008). Araştırmacılar bu Öz-anlayış Tabanlı Terapötik Yaklaşımı" Türkçeye ve Türk kültürüne uyarlamasını yaparak, psikolojik danışma uygulamalarına kazandırabilirler.
  5. Bireyin duygusal düzenleyicilerinin ana bileşenlerinden birisi, öz-anlayıştır. Öz-anlayış seviyesinin artırılması için birçok teknik mevcuttur. Kabat-Zinn (1982, 2003) tarafından stres yönetimi için uyarlanmış olan Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) programı; Shapiro, Astin, Bishop ve Cordova (2005), tarafından öz-anlayış seviyesini arttırıp arttıramayacağını araştırdıkları çalışmada kullanılmış ve sonuçlar 6 haftalık bir MSBR kursu sonrasında katılımcıların öz-anlayış seviyelerinin önemli ölçüde arttırdığını bulmuşlardır (Neff ve ark. 2006; Akt: Sümer, 2008).

Öz-anlayış konusunda yapılan araştırmalar yeni olsa da, bu araştırmalar öz-anlayışın insanların duygusal düzenleyicilerinin ve hatta davranışlarının belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacılar öz-anlayış seviyesini artırıcı teknik ve programlarını hem psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerini hem de eğitici okul programlarını desteklemesi amacıyla Türkçe uyarlamalarını yaparak kazandırabilirler.

Kaynakça

- Bozgeyikli, H. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri ile Kişiler Arası İlişkilerde Farkında Olma Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Bozgeyikli, H. (2010). The relationship between high school students' psychological needs and human value perceptions. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 1798-1804.
- Büyükkaragöz, S., ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2(3), 353-365.
- Büyüköztürk, Ş. ve diğerleri, (2008), *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Deniz, M.E., Kesici, Ş. ve Sümer, S.A. (2008). *The Validity and Reliability of the Turkish Version of the Self-Compassion Scale, Social Behavior And Personality*. 36(9), 1151–1160.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Gander, J.M. ve Gardiner, H.W. (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Yayıma Hazırlayan: Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gander, J.M. ve Gardiner, H.W. (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çeviri: Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Geçtan, E. (1988). *Çağdaş Yaşam Ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler, Ana Baba Kardeş ve Arkadaşlar*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Basım Yayın.
- Kesici, S. (2007). Middle School Students' Guidance and Counseling Needs. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(3), 1325.
- Kesici, Ş. (2002). Üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerinin psikolojik ihtiyaç örüntüleri ve özlük niteliklerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya-2002.
- Kesici, Ş. (2007). Ortaöğretim Öğrencilerinin Anne Baba Tutumlarının Ve Rehberlik İhtiyaçlarının Mesleki Karar Verme Zorluklarını Yordaması. *Selcuk University Social Sciences Institute Journal*, 18.
- Kesici, Ş., Hamarta, E. ve Arslan, C. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları ve Rehberlik İhtiyaçlarının Mesleki Karar Verme Zorluklarını Yordaması. *İlköğretim Online*, 7(2).
- Kesici, Ş., Rehberlik, S. Ö., & İhtiyaçları, D. (2008). Sixth-, Seventh, and Eighth-Grade Students' Guidance and Counseling Needs according to Parents' Views. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 32, 101-116.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (1991). *Ana-baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. (Derleyen: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem) Aile Yazıları: Birey, Kişi ve Toplum. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). *Anne Baba Tutumları Ölçeği*. (Editör: Yıldız Kuzgun, Feride Bacanlı). *PDR'de Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Neff, K.D. (2003). 'The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion'. *Self and Identity*, 2: 3, 223 - 250
- Neff, K.D. ve Pittman, M. (2009). *Self-Compassion, and Psychological Resilience among Adolescents and Young Adults*. Self and Identity, USA: Psychology Pres.
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye Giriş*. (Çeviren: Tamer Geniş). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (Yayıma Hazırlayan: Figen Çok vd.) Ankara: İmge Kitabevi.

- Sümer, A.S. (2008). *Farklı Öz-Anlayış (Self-Compassion) Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Anksiyete Ve Stresin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şanlı, D. (2007). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ülgen, G. ve Fidan, E. (2002). *Çocuk Gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yavuzer, H. (2001). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yılmaz, M. T. & Kesici, Ş. (2014). Anne Baba Tutumları ve Kardeş Sırasının Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışlarının Gelişimine Etkisi, *OPUS - Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(6) s.131-157